

SZIBÉRIA ÉS A TÁVOL-KELET KÖKORI KULTÚRAI NYOMÁBAN

Alexej
Pavlovics
Okladnyikov
akadémikus

Szeptember 9. és 15. között a nyelvtudomány, a régészet, az embertan, a történelem, a zenetudomány, a néprajz és más tudományágak szempontjából nagy jelentőségű nemzetközi kongresszus színhelye lesz Budapest: a résztvevők a finnugor népekkel kapcsolatos kutatásaik eredményeit cserélik ki. Alábbi cikkünk e kongresszus egyik kiemelkedő részvevőjének, Alexej Pavlovics Okladnyikov akadémikusnak, a Magyar–Szovjet Történész Vegyes Bizottság szovjet tagozata elnökének munkásságát mutatja be.

Egy kis szibériai faluban született 1908-ban. Azokhoz az emberekhez tartozik, akiken — mint mondani szokás — nem fog az idő. Munkája közben szinte nincs ideje megfáradnia sem. Munkabírásról a kollégák körében legendák keringenek: jóformán nem is alszik, még a vasúti hálókocsiban is dolgozik. Magam is láttam, amint alig gyógyult, törött lábbal, bottal a kezében fáradhatatlanul rőtta a kilométereket a mongol sztyeppen. Tudományának fantasztikus akaraterejű művelője, egyike azoknak a nagy szovjet régészeknek, akik tulajdonképpen meg-alapították, újjáformálták tudományszakukat. Csupán két olyan szovjet régész

van, akinek monográfiában adták ki az életrajzát: az egyikük ő!

Hazánkban már kétszer járt. Sok magyar régészhez és etnográfushoz fűzi baráti kapcsolat. Élénken érdeklődik az ugor őstörténet és ezen belül a magyarok származása iránt.

Világhírű leletek

Tudományos eredményeiről csak a legnagyobb elismeréssel szólnak a szakmabeliek. Első munkája 1926-ban, még egyetemi hallgató korában jelent meg *Ir-*

Balra: Női szobrocska az Angara völgyében talált világhírű buretyi leletből

Jobbra: A Tesik-Tas barlangban talált 150 csontdarabkból így rekonstruálta a kilencéves neandervölgyi típusú fiú arcát és vállrészét Geraszimov

kutszokban. Azóta nyomtatásban kiadott munkáinak száma már meghaladja a félezeret. Első munkája az újabb kőkor alig ismert, Léna menti településeivel foglalkozott, s ezzel mintegy megszabta élet-pályája fő irányát: munkásságát a kőkorszak ázsiai emlékeinek kutatására szentelte.

Önálló ásatásaihoz már első éveiben is olyan lelőhelyek fölfedezése fűződött, amelyek azóta világhírré tettek szert. Alig volt 28 esztendő, amikor az Angara folyó völgyében rábukkant a buretyi leletekre. Ez a település fölöttébb hasonlít a viszonylag közeli és vele egykorú malitai lelőhelyre, amelyet még 1927-ben fedezett föl M. M. Geraszimov. Mindkettőn kövekből és állatcsontokból épített házmaradványokat találtak. A rokonságot a felső paleolit* művészetének ott fölfedezett emlékei is megerősítik: a

csontból faragott női szobrocskák, a bekarcolt állatképek stb. Ez a két település ebből a korszakból Szibériában a legkorábbi, és a régészek sok szempontból úgy tekintenek rá, mint amelyeknek kultúrája alapul szolgált a későbbi korok kultúrái számára. Hordozói és képviselői mammut- és orrszarvúvadászok voltak.

A legnagyobb sikert azonban a fiatal kutató két évvel később, s nem Szibériában, hanem Üzbegisztánban aratta. A Tugran Darja folyó völgyében levő barlangok szorgos átkutatása azt mutatta, hogy ott kétségtelenül moustier-i műveltségre* valló kőeszközök rejlenek. A Tesik-Tas nevű barlangban az ásatás világhírűvé vált leletet eredményezett:

Újkőkori sír Mongóliából a szovjet-mongol régészeti expedíció feltárásából

megtalálták egy *neandervölgyi* típusú, körülbelül kilencéves fiúnak a sírját! Arcát M. M. Geraszimov, a híres régész, antropológus és szobrász 150 csontdarabka alapján rekonstruálta.

A kőkori ember eljutott a Jeges-tengerekig

A. P. Okladnyikov kutatásaiban fontos helyet foglalnak el a híres szibériai sziklarajzok. Ezekre már 1927-ben fölfigyelt. Azóta sok — világhíre szert tett — lelőhely (például *Siskino*) anyagát tárta fel és bocsátotta közre műveiben a Léna, az Amúr és más szibériai folyók sziklás partjairól.

A negyvenes évek végétől kezdve a szovjet—mongol régészeti expedíciók keretében — amelyeknek később ő lett az egyik fő szervezőjük — *Mongólia* múltja is feltárult kutatásai nyomán. Persze ott is az ősi sziklarajzokat, a kőkorszak emberének településeit kereste. Míg a negyvenes évek végéig csupán szörványleleteket ismertek *Mongólia* kőkorszakából, a megélnéknél kutatások nyomán ma már nemcsak műveltségreléggel rendelkező települések maradványait (*Ulánbátor* és *Harhorin* mellett), hanem néhány sírt is sikerült fölfedezni az új kőkorszakból (ennek kezdetét Kelet-Mongóliában az i. e. V. évezredre teszik).

Ugyancsak még a negyvenes években Okladnyikov a *Bajkál-tó* környékén is vezetett ásatást. Ott nemcsak fölfedezte az újkőkori települések és temetők egész sorát, hanem tisztázta ezek egymás közötti időbeli rendjét is, az i. e. IV. évezredtől az i. e. II. évezredig, vagyis a *rész-kőkorszak* megjelenéséig. A Bajkálon túl egy olyan barlangot is fölfedezett 1954-ben (a *Silka* folyó partján), amelyben gazdag újkőkori temetkezés is volt, az eddig ismert leréggebbi sír ezen a tájon. Kutatásai nyomán az ősi emberi kultúra északi elterjedésének határait jóval följebb kell meghúznunk a térképen: a kőkori ember már az *Északi-Jeges-tenger partján* is megjelent: ezek az emberek talán már az *északmók ősei* voltak.

Az egyre bővülő szovjet tudományos kapcsolatok révén *Japánba* (1958), majd *Alaszkába* (1974) is eljutott, s így személyesen is láthatta az ottani kutatások eredményeit, kezébe vehette az ottani kutatók feltárta kőkori eszközöket. Ez újabb kérdések vizsgálatára késztette arra vonatkozóan, hogy milyen volt *Japán*

és a szovjet Távols-Kelet területének kapcsolata a kőkorszakban, vagy hogyan települt be Észak-Amerika Északkelet-Ázsia felől.

Összegezve több évtizedes munkáját Szibériában, a Távols-Keleten, A. P. Okladnyikov négy nagy újkőkori kultúra térségét jelölte meg, amelyek egész népcsoportok őseit rejthetik magukban. Ezek a Bajkálon túli vadászok, az Amur menti és a kamcsatkai halásznépek, az Ob menti halászok és végül a sarkközi tengeri vadászok kultúrkörei. (Az Ob folyó vidékén egészen a Jenyiszejig terjedő kelet-uráli kör magában foglalja a *magyarság nyelvrokonainak*: az osztyákok, az az hantik és a vogulok, azaz manysik, sőt talán a szamojédok, azaz nyenyecék őseinek a leleteit is.)

Iskolát teremtett

E hatalmas területen kiterjedő és szerzetágazó, óriási ismeretanyag feldolgozását követelő munkája mellett Okladnyikov kutatta még *Kirgizia*, *Tadzsikisztán* és *Türkmenia* ősi múltját is (ez utóbbiban a Kara-Kum sivatagban végzett feltárásokat). Továbbá a szorgos expedíciós és feldolgozó munkának mintegy kiegészítőjeként, más szintű összegező értékeléseként részletesen taglalta az őskori művészet eredetét (1952), az ember kialakulását (1958), hazájabeli és külföldi kutatókkal egyaránt vitázva.

E roppant munkát persze csak úgy véggezhetette el, ha közben munkatársakra lel és munkatársakat nevel. Okladnyikovot okkal tekinthetjük egy tudományos iskola alapítójának.

A sziklarajzok egy részéről feleségével, V. D. Zaporozsszkajával írt monográfiát. Tanítványain közül a legkitartóbbnak V. J. Laricsov bizonyult, aki ma már szinte elválaszthatatlan mesterétől. De mellette dolgozott sok más neves szovjet régész is — többek között V. A. Ranov *Tadzsikisztánból* vagy a mongol D. Dordzs, aki az ő útmutatásai nyomán adta ki 1971-ben Kelet-Mongólia újabb kőkoráról írt monográfiáját. Mellőle került ki a mongol régésznek mai vezetője, N. Szer-Orsan is.

És még egy vonását szükséges — különösen az Élet és Tudomány olvasóinak — megemlítenünk: tudományos monográfiáin és cikkein kívül seregnyi könyvet és cikket írt a *nagyközönségnek* is, mégpedig azon *frissiben*, ahogyan a leleteket megtalálta!

Erdélyi István
régész